

Шкала «минуле позитивне». Високі показники за цією шкалою свідчать про характерність здорового погляду на життя, позитивність думок про минуле, схильність до орієнтації на внутрішній світ, відсутність схильності до ризику і шкідливих звичок, здатність до побудови близьких міжособистісних стосунків. Середні показники по групах: X сер. 1 $\approx$ 35; X сер. 2 $\approx$ 37; X сер. 3 $\approx$ 25; X сер. 4 $\approx$ 18.

Шкала «теперішнє фаталістичне». Високі бали тут демонструють безпорадне і безнадійне ставлення людини до майбутнього і життя в цілому, переконаність у визначеності майбутнього, неможливості його контролювати, покірність у сприйнятті теперішнього, зневіру у власні сили, незадоволеність життям, тривожність, депресивність. Середні показники по групах:

X сер. 1 $\approx$ 17; X сер. 2 $\approx$ 26; X сер. 3 $\approx$ 38; X сер. 4 $\approx$ 43.

При порівняльному аналізі отриманих показників наявним є їх відмінність за виділеними групами, що свідчить про відмінність у побудові респондентами суб'єктивних картин світу і часу, і як наслідок цього різне сприйняття і переживання життєвих ситуацій, в тому числі і коронавірусної пандемії, різні засоби оволодіння подібними важкими ситуаціями.

Література:

1. Анцупов А. Я. Конфликтология: учеб. для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. М.: ЮНИТИ, 1999. 551 с.
2. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. М.: Мысль, 1988. 301 с.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания. / Ф. Е. Василюк. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1984. 200 с.
4. Зимбардо Ф. Парадокс времени / Ф. Зимбардо, Дж. Бойд. СПб.: Речь, 2010. 352 с.
5. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В. Л. Зливков, С. О. Лукомська, О. В. Федан. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.

УДК 376.035:316.772.4-056.36

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Колеснікова А. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

anastasijakolesnikova0516@ukr.net

Актуальність дослідження психологічного супроводу розвитку комунікативних навичок дітей з інтелектуальними порушеннями

обумовлена тим, що на сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні гостро порушується питання всебічного гармонійного розвитку дітей з інтелектуальними вадами з метою їх подальшої успішної соціалізації. У даному контексті необхідним є створення максимально сприятливих умов для особистісного становлення таких дітей, важливим компонентом якого є комунікативна діяльність, оскільки саме процеси різнобічної комунікації забезпечують взаємодію дитини із оточуючим світом, іншими дітьми, педагогами, даючи можливість забезпечення особистісного, у тому числі й інтелектуального розвитку.

Проведені наукові розвідки зосереджують увагу на особливостях міжособистісних стосунків розумово відсталих дітей (М. Аралова, Ю. Галлямова, А. Гаурилос, Є. Трошихіна) і спілкування цієї категорії дітей (М. Агавелян, Ж. Головіна, О. Леонтьєв, Т. Стерніна). Вивчались особливості вербального спілкування, планувальної та регулювальної функцій мовлення, мотиваційної сфери дітей на різних етапах дизонтогенезу (Д. Аугене, Д. Бойков, І. Володіна, О. Гольдфарб, Р. Заззо, Є. Злобіна, В. Петрова, Є. Слепович, Л. Шипіцина). Дослідження останніх років (К. Зелінська [1], А. Марченко [2], І. Омельченко [3]) акцентують увагу на вагомості здійснення цілеспрямованого супроводу цієї категорії дітей із використанням різноманітних методичних засобів їх діагностики та корекції. Разом із тим, остаточно не вирішеною постає проблема пошуку тих засобів діагностики комунікативних характеристик даної категорії дітей, використання яких, з одного боку, давало б можливість різнобічно їх вивчити у феноменологічному плані, а з іншого – дозволяло б максимально врахувати специфіку функціонування комунікативної сфери дітей з інтелектуальними порушеннями в процесі діагностики і корекції, що і зумовило актуальність даного дослідження.

Метою даної публікації виступає опис методичних засобів діагностики та корекції комунікативних навичок дітей з інтелектуальними порушеннями.

Спектр методик психологічного супроводу та діагностики комунікативних навичок дітей достатньо широкий і передбачає застосування різноманітних процедур сформованості їх комунікативних навичок. Проте, у випадку дослідження комунікативних характеристик дітей з інтелектуальними порушеннями важливо врахувати їх специфіку, що і вимагає застосування спеціальних методик. Необхідність їх використання обумовлена сутнісними характеристиками комунікативної сфери таких дітей. К. Зелінська наведе такі особливості комунікативної поведінки цих дітей. Вони малослівні, неохоче йдуть на контакт, зміст їхніх повідомлень має поверхневий характер і часто неадекватний ситуації спілкування [1]. І. Омельченко зазначає, що ці діти не вміють

користуватися невербальними засобами комунікації, налагоджувати міжособистісні відносини, майже не задають пізнавально-стимулювальних запитань, тощо [3].

Під комунікативними навичками і вміннями у контексті досліджуваної проблеми маються на увазі навички, пов'язані із раціональною побудовою своєї поведінки, розумінням психології людини, які полягають в умінні підібрати належну інтонацію, жести, уміння розбиратися в інших людях, уміння співпереживати співрозмовникові, поставити себе на його місце, передбачити реакцію співрозмовника, обрати стосовно співрозмовника адекватний спосіб звертання. А. Марченко зазначає, що комунікативні вміння дітей дошкільного віку складають мовленнєві навички, невербальні вміння і володіння правилами мовленнєвого етикету, уміння співробітництва, сприймання й розуміння, вміння слухати й чути, говорити самому, а також володіння конструктивними способами й засобами взаємодії з оточуючими людьми, застосування яких дасть змогу вдало розв'язувати ігрові, пізнавальні, побутові й творчі завдання [2].

Відповідно засоби діагностики комунікативної сфери таких дітей повинні передбачати такі їх психологічні характеристики для забезпечення можливості емпіричного досягнення всього спектру сфери спілкування досліджуваного, враховуючи факт інтелектуального порушення. У якості спеціально розроблених та ефективно використовуваних засобів використовується комплекс методик діагностики комунікативних характеристик дітей з інтелектуальними порушеннями, до якого входять: скринінгова шкала розладів аутистичного спектру (CASD), методика діагностики розладу дефіциту уваги та гіперактивності (Conners-3), Тест невербального інтелекту та когнітивних здібностей (Leiter-3), Стандартизована методика для вимірювання інтелекту у дітей (WISC-IV) та Індивідуалізоване психоосвітнє оцінювання дітей з розладами аутистичного спектра за методикою TEACCH (PEP-3). Застосування сукупності даних методик дає можливість здійснити взаємодоповнювану та комплексну діагностику розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, їх комунікативної сфери. Це досягається комплексною архітектурою цих діагностичних засобів, яка, на відміну від багатьох методик діагностики, покликана врахувати специфіку даної категорії дітей і забезпечити, тим самим, їх ефективний психологічний супровід. Дані методики передбачають виконання дітьми комплексу алгоритмізованих завдань різного характеру, що є посилюючими для даної категорії дітей, враховують специфіку їх комунікації з оточуючим світом. Так, в скринінговій шкалі розладів аутистичного спектру (CASD) передбачена можливість

вивчення у дітей з аутистичними розладами проблем з соціальною взаємодією, персеверацій, сомато-сенсорних порушень, атипового спілкування та розвитку, специфіки настрою, проблем з увагою та безпекою. Методика діагностики розладу дефіциту уваги та гіперактивності (Conners-3) являє собою сукупність рейтингових шкал, які використовуються для виявлення характерної поведінки та емоційного стану дітей та підлітків у різних ситуаціях (академічній, домашній, суспільній). Відносно комунікативної сфери дана методика дозволяє виносити судження про вплив вираженості гіперактивності в системі спілкування дитини, зв'язку даної характеристики із афективно-особистісними утвореннями дитини. Тест невербального інтелекту та когнітивних здібностей (Leiter-3) призначений для оцінки невербального інтелекту і функціонування нейропсихологічних процесів, що лежать у його основі. Методика надає об'єктивну оцінку рівня інтелекту дитини, оскільки не потребує від дитини вербальних навичок, що важливо для складання коректної навчальної програми, проведення ефективних занять, складання максимально актуальних програм. Стандартизована методика для вимірювання інтелекту у дітей (WISC-IV) призначена для оцінки функціонування когнітивної сфери дитини (текучий та кристалізований інтелект), складається із 10 основних та 5 додаткових субтестів. Методика індивідуалізованого психоосвітнього оцінювання дітей з розладами аутистичного спектра за методикою TEACCH (PEP-3) дозволяє оцінити поведінкові прояви та здібності дітей. Дана методика передбачає діагностику за шістьма блоками (компонентами) оцінки знань і навичок, якими має володіти дитина – діагностику за когнітивним субтестом, вираженість експресивного та рецептивного мовлення, вираженості дрібної та великої моторики, візуально-моторного наслідування.

Вивчення комунікативних навичок дітей з інтелектуальними порушеннями у процесі психологічного супроводу вимагає застосування спеціального комплексу діагностичних методик, що передбачає психологічні характеристики даної категорії дітей і дає можливість здійснити максимально об'єктивну діагностику сфери спілкування дитини. До такого комплексу методик ми відносимо скринінгову шкалу розладів аутистичного спектру (CASD), методику діагностики розладу дефіциту уваги та гіперактивності (Conners-3), тест невербального інтелекту та когнітивних здібностей (Leiter-3), стандартизовану методику для вимірювання інтелекту у дітей (WISC-IV) та індивідуалізоване психоосвітнє оцінювання дітей з розладами аутистичного спектра за методикою TEACCH (PEP-3). Комплексне використання цих методик дає можливість вивчення сформованості комунікативних умінь дітей з інтелектуальними порушеннями.

Разом із тим, попри доведену результативність та об'єктивність даних методик, остаточно не вирішеним постає питання їх використання для комплексної оцінки результативності психологічного супроводу категорії дітей з інтелектуальними порушеннями, що і виступатиме перспективою подальших досліджень.

Література:

1. Зелінська К. О. Розвиток комунікативних умінь дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними вадами засобами театральної діяльності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 115–119.
2. Марченко А. Г. Розвиток комунікативних навичок дошкільників із затримкою психомовленнєвого розвитку. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі: матеріали VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (25 листопада 2020 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С.220–225.
3. Омельченко І. М. Комунікативна діяльність дошкільників із затримкою психічного розвитку: теорія і феноменологія: монографія; Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка НАПН України. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2018. 498 с.

УДК 316.614+159

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Колотій Ю. О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

milkaJulia99@gmail.com

Актуальність дослідження самооцінки підлітків із девіантною поведінкою зумовлена як типовими для цього віку особливостями особистісного розвитку, так і специфічними формами активності підлітків у сучасному суспільстві. Підлітковий вік є вразливим для виникнення поведінкових девіацій. Почуття дорослості та відсутність життєвого досвіду зумовлюють потенційну можливість виникнення та формування девіантної поведінки в підлітковому віці через нестачу соціального досвіду. Також, збільшення кількості проявів девіантної поведінки підлітків відображає їх орієнтованість на специфічні